

УДК 378:371.32:811

Руслан Кравець, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІСУБ'ЄКТНОГО ТИПУ В АГРАРНОМУ ВНЗ

Стаття присвячена питанням організації освітнього полісуб'єктного середовища в аграрному університеті. Розглянуто сутність поняття "середовище". Охарактеризовано освітнє полікультурне середовище полісуб'єктного типу. Детерміновано його компоненти. Обґрунтовано доцільність полісуб'єктної взаємодії у структурно-змістовній моделі полісуб'єктного освітнього середовища аграрного ВНЗ. Здійснено компаративний аналіз трактувань суб'єктності та полісуб'єктності з гносеологічного, аксіологічного і прaksiологічного ракурсів. Описано сутнісні властивості суб'єктності та полісуб'єктності.

Ключові слова: полісуб'єкт, культура, освіта, діалог, взаємодія.

Табл. 2. Літ. 15.

Руслан Кравець, кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского и иностранных языков
Винницкого национального аграрного университета

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЫ КАК СОЦИАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ПОЛИСУБЪЕКТНОГО ТИПА В АГРАРНОМ ВУЗЕ

Статья посвящена вопросам организации образовательной полисубъектной среды в аграрном университете. Рассмотрена сущность понятия "среда". Охарактеризована образовательная поликультурная среда полисубъектного типа. Детерминированы ее компоненты. Обоснована целесообразность полисубъектного взаимодействия в структурно-содержательной модели полисубъектной образовательной среды аграрного вуза. Осуществлен компаративный анализ трактовок субъектности и полисубъектности с гносеологического, аксиологического и прaksiологического ракурсов. Описаны сущностные свойства субъектности и полисубъектности.

Ключевые слова: полисубъект, культура, образование, диалог, взаимодействие.

**Ruslan Kravets, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Ukrainian and Foreign Languages Department
Vinnytsya National Agrarian University**

THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL MULTICULTURAL ENVIRONMENT AS THE SOCIAL SYSTEM OF THE MULTI-SUBJECTIVE TYPE IN THE AGRARIAN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article deals with the issues of organizing the educational multi-subjective environment at the agrarian university. The essence of the concept "environment" is considered. The educational multicultural environment of a multi-subjective type is described. The author determines its components. The expediency of multi-subjective interaction in the structurally-informative model of the multi-subjective educational environment of the agrarian higher educational institution is proved. The comparative analysis of the interpretations of subjectivity and multi-subjectivity is carried out according to the gnoseological, axiological and praxeological perspectives. The main properties of subjectivity and multi-subjectivity are viewed.

Keywords: multi-subjective, a culture, an education, a dialogue, an interaction.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси, які відбуваються в Україні, висувають нові вимоги до рівня активності особистості. Крім того, активність особистості на сучасному етапі розвитку соціуму нерозривно пов'язана з полікультурним середовищем, у якому вона функціонує. Труднощі, з якими часто зіштовхується молодь під час реалізації соціокультурної активності, спричинюють протиріччя між потребами соціуму в формуванні активної полікультурної особистості та

індиферентністю молодих людей, їхнім відстороненням від участі в діяльності інститутів культури й освіти. Вже декілька декад у практиці соціокультурної діяльності спостерігається превалювання суб'єкт-об'єктних концепцій, орієнтованих на формування односторонніх раціоналістичних уявлень про людину, як наслідок, учасник культурних заходів розглядається у якості об'єкта [6, 3]. Таким чином, набуває актуальності питання формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі в освітньому середовищі ВНЗ як

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІСУБ'ЄКТНОГО ТИПУ В АГРАРНОМУ ВНЗ

у соціальній системі полісуб'єктного типу, що сприяє становленню у студентів різносторонніх об'єктивних уявлень про етнофори та успішному налагодженню діалогу культур.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Освітнє середовище було предметом досліджень В. Бусела, В. Глазичева, Н. Крилової, Ю. Мануйлова, О. Столбової, М. Хейдметс, А. Хуторского. Буття людини у двовимірному середовищі вивчали П. Бергер, Ю. Губін, С. Розум і Н. Соколова. Розв'язання проблеми становлення суб'єктності та полісуб'єктності особистості в соціокультурному просторі започатковано у працях І. Вачкова, О. Мурзіної, О. Фалуїної та ін., проте жоден з авторів не зробив спробу розглянути освітнє полікультурне середовище в аграрному університеті. Тож ставимо за мету розкрити сутність освітнього полікультурного середовища як соціальної системи полісуб'єктного типу в аграрному ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Розгляд питання організації освітнього полісуб'єктного середовища в аграрному університеті логічно розпочати з визначення поняття “середовище”. В. Бусел трактує середовище як: сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму; соціальна-побутові умови життя людини; оточення. Під навколишнім соціальним середовищем науковець розуміє сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів тощо [4, 1309].

У сучасній науковій літературі подано декілька визначень середовища: 1) місце, яке характеризується індивідуальністю, неповторністю, що складається, встановлюється, визріває і складає фундамент буденної культури (В. Глазичев) [5]; 2) простір діяльності, поведінки та спілкування, яке і створює матеріал для самоосвіти і самотворення особистості. Середовище можна створювати, розвивати, підтримувати, розширювати, збагачувати, виснажувати, охороняти, відтворювати, але воно не передається у спадок і не модернізується (Н. Крилова) [7, 95]; 3) все те, серед чого перебуває суб'єкт, що він наслідує, його опосередковує та узагальнює, тобто “збагачує або обідняє, ушляхетнює або вульгаризує, навчає чомусь і прирікає на незнання, виправдовує або звинувачує, витверезує або одурманює, охороняє або оскверняє” (Ю. Мануйлов) [8, 26]; 4) феномен, який пов'язаний із системою формування людської культури, безпосередньо й опосередковано впливає на розвиток людини, її окультурення, процес формування особистості

(О. Столбова) [12, 41 – 42]; 5) частина навколишнього світу, з якою суб'єкт взаємодіє безпосередньо, або посередньо, у відкритій або прихованій формі. Середовище виділяється з навколишнього світу завдяки взаємодії, яка існує лише у співвідношеннях “суб'єкт – середовище”, “система – середовище” (М. Хейдметс) [14, 78]; 6) природно або штучно створене соціокультурне оточення студента, яке включає різні види засобів і змісту освіти, здатні забезпечити його продуктивну діяльність (А. Хуторской) [15, 31].

Значущою для нашого дослідження є позиція П. Бергера [2], Ю. Губіна [6], С. Розума [10] та Н. Соколової [12], які вважають, що людина живе у двовимірному середовищі. З одного боку, це зовнішнє середовище – світ фізичних об'єктів, людей, із якими особистість вступає у взаємодію, а з іншого – внутрішнє середовище, світ власного особистісного осмислення соціальних, духовних значень цих об'єктів.

Відштовхуючись від положень діяльнісного підходу про єдність внутрішньої і зовнішньої діяльності, інтеріоризації та екстеріоризації, ми вважаємо, що рівень полікультурної компетентності майбутнього фахівця аграрної галузі обумовлюється багатством і різноманітністю його індивідуально-специфічного або внутрішнього середовища. Середовище чинить розвивальний і формувальний вплив на студента, надаючи йому свободу вибору й можливість розвитку індивідуально-специфічного або обмежуючи вибір можливостей соціальними нормами, правилами, установками, формуючи тим самим соціально значимі якості полікультурної особистості [1, 21–23].

Освітнє полікультурне середовище полісуб'єктного типу характеризується як середовище, що вирізняється високою внутрішньою мотивованістю, активністю діяльності, емоційним підйомом, позитивним, оптимістичним настроєм, орієнтацією на розкриття особистісного потенціалу. Таке середовище впливає на активність в освоєнні і перетворенні навколишнього світу, відкритість, свободу суджень і вчинків, орієнтації особи на саморозвиток, самореалізацію у сучасному полікультурному соціумі [11, 40].

Полісуб'єктне середовище ми розглядаємо як простір полікультурної діяльності, яка організовується в аграрному університеті, основною цінністю якої є спільна соціокультурна творчість студентів і викладачів, які виступають суб'єктами цих стосунків. Компонентами полісуб'єктного середовища, на нашу думку, виступають: освітній полікультурний процес, який характеризується варіативністю, ситуацією

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІСУБ'ЄКТНОГО ТИПУ В АГРАРНОМУ ВНЗ**

вибору та успіху, орієнтований на створення індивідуальної освітньої траєкторії; суб'єкт-суб'єктна взаємодія педагога і майбутнього фахівця аграрної галузі; духовно-моральна атмосфера полікультурної освіти; соціальні, полікультурні, матеріальні умови. Функціонування майбутнього фахівця аграрної галузі в полісуб'єктному освітньому середовищі пов'язане зі свободою вибору змісту полікультурної освіти, педагога, освітньої траєкторії.

Варіативність припускає різноманітність варіантів змісту освіти, тобто диференціацію та диверсифікацію її предметного змісту. Мається на увазі наявність в одній науковій дисципліні різних за змістом і рівнем складності освітніх програм, розроблених виходячи з інтересів і потреб особистості. Варіативність – це можливість вибору педагогом і студентом організаційних форм, методів, технологій педагогічного процесу [11, 41]. Спочатку активність у виборі форм навчання проявляє педагог, але він це здійснює, відштовхуючись від інтересів та індивідуальних особливостей студентів. Однак головний акцент в організації освітнього полікультурного середовища як соціальної системи полісуб'єктного типу в аграрному ВНЗ робиться на практико-орієнтовані, насичені полікультурним змістом заняття. Вони можуть бути реалізовані як ділові і рольові ігри, прес-конференції, круглі столи, змагання, КВН-творчості, віртуальні екскурсії, індивідуальні звіти, аукціони, диспути, вікторини тощо.

Отож діяльність педагога умовно можна розділити на декілька складових: з'ясування потреб майбутнього фахівця аграрної галузі; проектування способів представлення змісту полікультурної освіти; визначення засобів, форм, методів, технологій навчання, виховання, педагогічної соціокультурної підтримки; організація освітнього полікультурного процесу; самоаналіз, педагогічна рефлексія; корекційні заходи. На кожному етапі педагог здійснює вибір, відштовхуючись від свого творчого потенціалу,

індивідуальності студента, його потреб, мотивів, міри самовизначення, самореалізації.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія носить творчий предметно-перетворювальний характер, незалежно від того, на що воно спрямоване – на світ речей, навколишніх явищ, спілкування або управління власними станами. Створення духовно-моральної атмосфери детермінує формування полісуб'єктного середовища навчального закладу. Духовно-моральна атмосфера передбачає, що духовні потреби особи, під якими розуміють спосіб існування духовного багатства, який означає різносторонню обізнаність людини, ядром якої виступає світогляд, займають першорядне місце в діяльності навчального закладу і педагога. Цінності, які лежать в основі організації полісуб'єктного середовища зорієнтовані на пріоритет загальнолюдських цінностей, гармонійну соціальну взаємодію особистості з середовищем, що характеризується взаємодопомогою, підтримкою, максимальним розкриття потенціалу. Домінантність цих цінностей у створенні полісуб'єктного середовища навчального закладу сприяє формуванню соціокультурної активності особистості (див. табл. 1) [11, 43].

Суб'єктність являє собою системну якість особистості, яка детермінує специфіку її зовнішньої поведінки. Вагомим чинником становлення суб'єктності є середовище – соціокультурний простір, у який включена людина: культура, система культурних знаків, значень, смислів, які виникають у спільній діяльності студентів і викладача, система взаємодій особистості з однолітками й полікультурним оточенням. Згідно з позицією О. Мурзіної [9, 76], необхідною умовою розвитку суб'єктності майбутнього фахівця аграрної галузі виступає буттєва спільність, яка включає студентів, викладачів, їхніх знайомих, колег, одногрупників, друзів. Науковець закликає вибудовувати стосунки між її членами таким чином, щоб особистість наважувалася реалізовувати свої задуми, діяти самостійно,

Таблиця 1.

Цінності освітнього полісуб'єктного середовища

№	Цінність	Результат створення полісуб'єктного середовища
1	Пріоритет полікультурних цінностей у загальній структурі цінностей	Самовизначення
2	Гармонійна соціальна взаємодія студента з полікультурним середовищем	Самореалізація, діалог культур
3	Максимальне розкриття соціокультурного потенціалу особистості	Соціокультурна активність
4	Усвідомлення власної культурної унікальності, неповторності	Самовизначення, національна ідентифікація

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІСУБ'ЄКТНОГО ТИПУ В АГРАРНОМУ ВНЗ**

проявляти ініціативу, не очікуючи поки їй запропонують зразок. Неабияка роль у взаємодії відводиться полісуб'єктності педагога. Полісуб'єктність – це не тільки суб'єкт-суб'єктне спілкування, але й безперервний діалог зі студентом, відгук у взаємодії, ставлення до студента як до діяча, створення умов для набуття ним суб'єктного досвіду та трансляції своїх суб'єктних якостей.

Інша людина як носій індивідуальної культури виступає фактором становлення суб'єктності особистості та реалізує її потребу в адекватному об'єктивуванні, посилює своїм ставленням її суть, сигналізує суб'єктові про здійснені ним зміни, встановлює зворотний зв'язок, окреслює межі його впливу на навколишню дійсність, дозволяє

налагодити суб'єктні стосунки у цій діаді; реалізує відображення її суб'єктності [9, 77].

Над розробкою структурно-змістовної моделі суб'єктності та полісуб'єктності працювала О. Фалунін (див. табл. 2). Вона цілком логічно трактує етнічну суб'єктність як сформованість у особистості національної самосвідомості (менталітету), здатності до такої форми міжкультурної взаємодії, як інтеграція, що проявляється в умінні входити у світ іншої культури, зберігаючи при цьому цілісність своєї культурної ідентичності. У розумінні “полісуб'єктної особистості” у контексті полікультурної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі ми схилиємося до визначення, запропонованого О. Фалунін: “полісуб'єктна

Таблиця 2.

Структурно-змістовна модель суб'єктності та полісуб'єктності

Структура /		Гносеологічна		Аксіологічна		Праксіологічна	
Властивості		1. Пізнати	2. Зрозуміти	3. Пережити	4. Прийняти	5. Допомогти	6. Підтримати
Самодетермінація / Самовираження	1. Можу	Можу (здатний) і хочу (бажаю) пізнати і зрозуміти себе й інших за допомогою наукових теорій, діагностичних технологій та практики взаємодії.		Можу і хочу прийняти себе й інших як даність, самоцінність; ставитися до себе і до інших з позиції поваги, особистісної гідності, з концентруванням на кращі особистісні якості, на сильні соціально значущих характерологічні особливості; будувати суб'єктні відносини.		Можу (здатний) і хочу (бажання) допомагати собі й іншим в особистісному і професійному становленні та розвитку, вирішувати проблемні полікультурні ситуації, знаходити шляхи виходу з конфліктів тощо; підтримувати у важких обставинах. Можу і хочу вміти коригувати свої недоліки, розвивати потрібні якості.	
	2. Хочу						
Саморганізація / самореалізація	3. Потрібно	Потрібно (необхідно для мене і суспільства) застосувати вольові зусилля, усвідомити свою цільову спрямованість на пізнання і розуміння себе та інших.		Потрібно визначитися у виборі пріоритетних норм і цінностей у ставленні до себе й інших людей під час побудови суб'єктних взаємодій, навчитися приймати себе та інших такими, якими вони є.		Потрібно (вважаю за свій обов'язок) працювати над собою (виправляти свої недоліки, розвивати здібності), допомагати іншим, коригувати та розвивати, а також підтримувати інших в особистісному становленні та розвитку.	
Саморозвиток / самоактуалізація	4. Буду	Планую робити і вже щось роблю для розширення наявних у мене знань та розумінь себе й іншого, уявлень про фахову працю, свої якості як полі культурної особистості і професіонала.		Я буду приймати і вже приймаю себе та інших як даність, цінність і неповторність. Я ставлюся і буду ставитися до себе й іншим із позиції поваги, особистісної цінності, будувати стосунки на гуманістичних принципах з опорою на віру в кращі якості людини.		Буду працювати і працюю над оволодінням технологією саморозвитку себе як полікультурної особистості й професіонала. Вважаю своїм покликанням допомагати (коректувати), підтримувати інших, розвивати полісуб'єктність.	
	5. Роблю						

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІСУБ'ЄКТНОГО ТИПУ В АГРАРНОМУ ВНЗ**

особистість – це особа з високим рівнем розвитку особистісної та етнічної суб'єктності, тобто високим рівнем розуміння, прийняття і розвитку себе, своєї культури й особистості Іншого з позиції його особистісної та етнічної суб'єктності” [13, 8].

З вище представленої таблиці можна констатувати, що в освітньому полікультурному середовищі аграрного ВНЗ як соціальної системи полісуб'єктного типу на перший план виходить розвиток суб'єктності і полісуб'єктності особистості майбутнього фахівця аграрної галузі у процесі професійної підготовки на заняттях іноземної мови. При цьому суб'єктність може бути охарактеризована трьома визначальними інтеграційними сутнісними властивостями: самодетермінацією (самопричинністю), самоорганізацією (самоупорядкованістю); саморозвитком (самоодифікація); аполісуб'єктність – самовираженням, самореалізацією і само актуалізацією [13, 28]. Щодо полісуб'єкта, то це спільність, яка розвивається, у якій розвиток кожного суб'єкта опосередкований спільною творчою діяльністю і спілкуванням з іншими суб'єктами і включений в єдиний цілісний процес. На думку І. Вачкова, “полісуб'єкт як спільність розвивається лише у тому випадку, коли процес саморозвитку стає природним і необхідним для усіх суб'єктів. Основною умовою його розвитку (як і в окремого суб'єкта) виступає підвищення рівня самосвідомості суб'єктів, які входять до нього” [3, 45].

Висновки. На основі проведених досліджень ми дійшли висновку, що полісуб'єктна особистість майбутнього фахівця аграрної галузі демонструє здатність до такої форми полікультурної взаємодії, як “консолідація культур”, яку детермінує уміння розуміти й поважати полікультурну реальність, інші традиції та ментальність, встановлювати зв'язки між різними культурними системами, зберігаючи при цьому цілісність своєї культурної ідентичності, та здатність примножувати загальнокультурні цінності за допомогою об'єднання міжкультурних розбіжностей. Оскільки сучасний освітній простір гуманістично-орієнтований і полікультурний за своїм змістом, то процес підготовки майбутнього фахівця має бути спрямований на розвиток його полісуб'єктності, а також на формування його здатності до полікультурної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і міжкультурних розбіжностей.

Література

1. Атанов Г.О. Теорія діяльнісного навчання / Г.О. Атанов. – К.: Кондор, 2007. – 186 с.

2. Бергер П.А. Социология: биографический подход. Личностно ориентированная социология / П.А. Бергер. – М.: Акад. проект, 2004. – 608 с.

3. Вачков И.В. Полисубъектное взаимодействие в образовательной среде / И.В. Вачков // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2014. – №2. – С. 36 – 50.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.

5. Глазычев В.Л. Сотворение городской среды / В.Л. Глазычев // Муниципальная власть. – 2010. – № 3. – С. 72 – 75.

6. Губин Ю.Н. Формирование социально-культурной активности подростков в полисубъектной среде дополнительного образования: автореферат дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Губин Юрий Николаевич. – Челябинск, 2012. – 24 с.

7. Крылова Н.Б. Социокультурный контекст образования / Н.Б. Крылова // Новые ценности образования. – М.: Инноватор. – 1996. – № 6. – С. 67 – 103.

8. Мануйлов Ю.С. Средовой подход к воспитанию / Ю.С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – №7. – С. 25 – 39.

9. Мурзина Е.Б. Полисубъектная коммуникативно-познавательная среда и ее роль в развитии личности детей старшего дошкольного возраста / Е.Б. Мурзина // Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. – Серия: Педагогика. Образовательные ресурсы и технологии. – 2013. – №1. – С. 75 – 82.

10. Розум С.И. Психология социализации и социальной адаптации человека / С.И. Розум. – СПб.: Речь, 2006. – 365 с.

11. Соколова Н.А. Формирование социальной активности подростков в полисубъектной среде дополнительного образования / Н.А. Соколова, Ю.Н. Губин. – Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2014. – 179 с.

12. Столбова Е.А. Формирование основ ценностных ориентаций старших подростков в условиях полисубъектной среды дополнительного образования: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Столбова Елена Александровна. – Москва, 2015. – 176 с.

13. Фалунина Е.В. Психолого-педагогическая модель системы подготовки будущих учителей к работе в пространстве современного образования: автореф. дисс. ... док. психол. наук: 19.00.07 / Фалунина Елена Васильевна. – Москва, 2012. – 64 с.

14. Хейдметс М. Человеческое начало в средообразовании / М. Хейдметс // Социально-

психологические основы средообразования. – Таллин: Наука, 1985. – С. 77 – 79.

15. Хуторской А.В. Деятельностное содержание образования / А.В. Хуторской // Новые ценности образования. – 2005. – №5(24). – С. 29 – 34.

References

1. Atanov H.O. (2007). Teoriia diialnisnogo navchannia [Theory of Active Teaching]. Kyiv: Kondor, 186 p. [in Ukrainian].

2. Berger P.A. (2004). Sotsiologhiia: biohraficheskii podkhod [Sociology: The Biography Approach]. Lychnostno orientirovannaia sotsiologhiia. Moscow: Akad. proekt, 608 p. [in Russian].

3. Vachkov I.V. (2014). Polisubiektnoie vzaimodeistviie v obrazovatelnoi srede [Multi-subject Interaction in the Educational Environment]. Psykholohiia. Zhurnal Vysshei shkoly ekonomiki, №2, pp. 36 – 50. [in Russian].

4. Busel V.T.(Ed.). (2009). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi mowy [Advanced Comprehensive Ukrainian Dictionary]. Kyiv; Irpin: VTF “Perun”, 1736 p. [in Ukrainian].

5. Hlazychev V.L. (2010). Sotvorenii horodskoi srede [Creating An Urban Environment]. Munitsipalnaia vlast. № 3, pp. 72 – 75 [in Russian].

6. Hubin Yu.N. (2012). Formirovaniie sotsialno-kulturnoi aktivnosti podrostkov v polisubiektnoi srede dopolnitelnogo obrazovaniia [Forming Teenagers' Socio-cultural Activity in Multicultural Environment of Extra Education]. Cheliabinsk, 24 p. [in Russian].

7. Krylova N.B. (1996). Sotsio-kulturnyi kontekst obrazovaniia [Socio-cultural Context of Education]. Novye tsennosti obrazovaniia. Moscow: Ynnovator, №6, pp. 67 – 103 [in Russian].

8. Manuilov Yu.S. (2000). Sredovoi podkhod k vospytanyiu [The Environmental Approach to Upbringing]. Pedahohyka. №7, pp. 25 – 39. [in Russian].

9. Murzina E.B. (2013). Polysubiektnaia

kommunikativno-poznavatelnaia sreda i yeie rol v razvitii lichnosti detei starsheho doshkolnogo vozrasta [Multi-subject Communicatively-educational Environment and its Role in Developing Children's Personalities of Senior Pre-School Age]. Vestnyk Moskovskogo universiteta imeni S.Yu. Vitte. Seriia: Pedagogika. Obrazovatelnyie resursy i tekhnolohii. №1, pp. 75 – 82. [in Russian].

10. Rozum S.Y. (2006). Psykholohiia sotsialyzatsii i sotsialnoi adaptatsii cheloveka [Psychology of Socialization and Person's Social Adaptation]. SPb.: Rech, 365 p. [in Russian].

11. Sokolova N.A., Hubyn Yu.N. (2014). Formirovaniie sotsialnoi aktivnosti podrostkov v polisubiektnoi srede dopolnitelnogo obrazovaniia [Forming Teenagers' Social Activity in the Extra Educational Environment]. Cheliabinsk: Izd-vo Cheliab. gos. ped. un-ta, 179 p. [in Russian].

12. Stolbova E.A. (2015). Formirovaniie osnov tsennostnykh oryentatsii starshikh podrostkov v usloviiakh polysubiektnoi srede dopolnitelnogo obrazovaniia: dyss. ... kand. ped. Nauk [Forming the Bases of Senior Teenagers' Value Orientation in the Extra Education's Conditions]. Moskva, 176 p. [in Russian].

13. Falunin E.V. (2012) Psikhologo-pedahohicheskaiia model systemy podgotovki budushchikh uchitelei k rabote v prostranstve sovremennogo obrazovaniia [Psychologically-pedagogic Model of Training Future Teachers to Work in the Modern Educational Space]. Extended abstract of Doctor's thesis. Moskva, 64 p. [in Russian].

14. Kheidmets M. (1985). Chelovecheskoe nachalo v sredooobrazovanii [Human's Origin in the Educational Environment]. Sotsialno-psykholohicheskiiie osnovy sredooobrazovaniia. Tallyn: Nauka, pp. 77 – 79. [in Russian].

15. Khutorskoi A.V. (2005). Deiatelnostnoie sodержaniie obrazovaniia [Practical Contents of Education]. Novye tsennosti obrazovaniia. №5(24). pp. 29 – 34. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.03.2017

“Корисним для себе (і для суспільства) буде тільки той, хто пізнав свою природу. Поді людина розуміє свою місію. Своє покликання на землі й виробляє для себе спосіб життя, в основі якого лежить “споріднена праця”. Тільки так людина може самоствердитися і самореалізуватися, а значить стати щасливою”.

Григорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог

